

De verzetsstrijders van Gouwpark

De verzetsstrijders van Gouwpark

De verzetsstrijders van Gouwpark

is een uitgave van de Contactgroep Verzetsgepensioneerden 1940-1945 Zaanstreek-Waterland en Zaanse Verzet.

Uitgave: 2021

Auteurs: Erik Schaap (info@schaapschrijft.nl) en Josephus (Sjef) Swolfs

Voorwoord: Jan Hamming, burgemeester van Zaanstad

Vormgeving en productie: Heijnis & Schipper Drukkerij, Zandijk

Deze publicatie kwam tot stand met medewerking van:

4 en 5 mei Comité Zaanstad

Bert van Vulpen, Zaandam

Gemeente Zaanstad

Hoekmanfonds-Rotary

HSB Bouw BV, Volendam

Marene Kok, Zaandam

Kuijs Reinder Kakes Makelaars, Zaandam

Barbara van Marle

Sjoerd Soeters

Wilma Wonen, Utrecht

Woningstichting Eigen Haard, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteurs.

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.*

Dit zijn de laatste regels van het gedicht *Vrede* van Leo Vroman.
Ze beschrijven de kracht van verhalen. Verhalen zorgen dat we niet vergeten.
Dat we stilstaan bij onze donkerste dagen.

Juist op dit moment, nu we leven in een tijd met onzekerheid, is het
belangrijk om stil te staan bij dat wat we wel hebben.
We leven in een land waar je mag zijn wie je bent. Een land waar, ondanks
verschillende meningen, saamhorigheid bestaat. Een land waar we nu worden
beperkt in onze vrijheid, maar dat wel vrijwillig doen. Voor elkaar.

In deze wijk, Gouwpark, eren we Zaanse verzetsstrijders. Mensen die hun
leven in de waagschaal stelden voor onze vrijheid. Voor de maatschappij waar
we vandaag de dag in leven. Met het vernoemen van straten naar deze helden
houden we hun verhalen levend. Net als met dit boekje.

Mijn dank gaat uit naar de Contactgroep Verzetsgepensioneerden 1940-
1945 Zaanstreek-Waterland, die de verhalen van deze verzetshelden heeft
gebundeld. Op die manier vertellen we verhalen die we nooit mogen
vergeten. En we zeggen, als gemeenschap: dit nooit meer...

Jan Hamming,
Burgemeester Zaanstad

▲ Molen Koning William (*Gemeentearchief Zaanstad, 21.05711*)

▼ De sloop van het oude ziekenhuis, dat plaatsmaakte voor woonwijk Gouwpark (*Erik Esteie*)

Van weiland tot Gouwpark

Tot halverwege de twintigste eeuw was het gebied dat nu de woonwijk Gouwpark vormt zo goed als onbebouwd. Weiland en sloten bepaalden honderden jaren lang de aanblik. Schuin aan de overkant van het water waarnaar de naam Gouwpark verwijst, stond sinds 1690 een molen, Koning William. Deze bovenkruier met schuur was gebouwd als tabaksstamper en werd later vertimmerd tot verenzager. Een nieuwe aanpassing maakte Koning William tot verfmolen en tenslotte, in het midden van de achttiende eeuw, werd het een oliemolen. Heel productief was de bescheiden onderneming niet. Uit het boek *Zaanse windmolens*: “De geringheid zijner afmetingen bezorgde deze koning de niet welluidende scheldnaam De Scheet, en daarin kwam zijn minderwaardigheid wel ten volle tot uitdrukking.” Als herinnering aan dit molentje kreeg het appartementencomplex in Gouwpark de naam Residence William.

Vanaf 1953 kwam in dit deel van het Oostzijderveld achtereenvolgens een bejaardentehuis en, in de jaren zestig, het Julianaziekenhuis (na een fusie met het Johannesziekenhuis respectievelijk De Heel en Zaans Medisch Centrum geheten). Met de bouw van het ziekenhuis zoals dat er nu staat, kwam er ruimte beschikbaar voor nieuwe woningen. In de zomer van 2021 werden de eerste huizen van Gouwpark opgeleverd.

Aankondiging van Gouwpark (*Wilma Wonen*)
Volgende pagina: Impressie van Gouwpark

- Albert Huismanpad**
- Josephus Swolfsstraat**
- Jacob Willemszoonstraat**
- Cornelis Zwartbrug**
- Gerhardus Docterstraat**
- Pieter Adrianus Smitstraat**
- Cornelis van Vugtstraat**
- Machiel van Marlepad**

LEGENDA

- bebouwing nieuw
- bebouwing bestaand
- privé tuin
- openbaar groen, invulling conform 'Planbeeld OMC Oostpark, landschapsoecologische inrichting' datum 11-07-2019
- erf, semi-openbaar
- bestrate ruimte ('maße'), openbaar en privé, auto te gast
- terras
- fietspad
- stager
- water
- plantgrens
- parkeerplaats
- boom bestaand
- entree woning / appartementengebouw

 -schaal 1:500

5 mei

Mijn naam is Barbara van Marle (www.barbaravanmarle.com).

Ik ben beeldend kunstenaar in Zaandam. Mij is door de Contactgroep Verzetsgepensioneerden 1940-1945 Zaanstreek-Waterland gevraagd om in dit boekje een passend eerbetoon te plaatsen aan alle Zaanse verzetsstrijders, genoemd en niet genoemd, en hen in één beeld te vangen.

Dit schilderij, 5 mei, laat een beeld zien van de bevrijding, een moment in de geschiedenis dat wij mede te danken hebben aan onze verzetsstrijders.

Mijn kunstwerken gaan over herinneringen.

Het NU bestaat niet zonder voorgeschiedenis, bewust of onbewust.

Het overdragen van ervaringen en emoties tussen generaties is iets wat mij intrigeert. Geïnspireerd door familiefoto's schilder ik een moment, een universele herinnering, waarin de lagen van de geschiedenis verborgen liggen.

Het is een grote eer om dit te mogen realiseren, ook voor mijn oudoom Machiel van Marle, naar wie een straat in Gouwpark is vernoemd.

Het Zaanse verzet

De in Gouwpark vernoemde verzetsstrijders maakten deel uit van een breed scala aan Zaankanters die tussen 1940 en 1945 in opstand kwamen tegen het nationaalsocialistische regime. Honderden mannen en vrouwen keerden zich tegen de haat, willekeur en verdrukking die Nederland beheersten. Ze namen hun verantwoordelijkheid toen het er op aankwam, soms met fatale gevolgen.

Mededogen, altruïsme, (wan-)hoop, wraakgevoelens, levensovertuiging; er was een veelheid aan motieven om het gevecht aan te gaan. Maar waarom en hoe ze ook handelden; deze vrijheidsstrijders keken niet weg. Ze kozen, daar waar de meeste mensen zich (overigens om begrijpelijke redenen) afzijdig hielden of zelfs samenwerkten met de bezetter. Of die keuzes de juiste waren, viel vaak pas achteraf vast te stellen. Het verzet was onderhevig aan soms bovenmenselijke uitdagingen en nauwelijks voorstelbare dilemma's. De betrokken Zaankanters moesten beslissingen nemen die het verschil konden maken tussen leven en dood, in een loodzware en zwarte periode van de Nederlandse geschiedenis.

De weerstand tegen de bezetter en hun handlangers kwam in de Zaanstreek vroeg op gang. Al in 1940 kreeg de ontluikende illegaliteit wapens, springstoffen en munitie van de Zaanse Artillerie-Inrichtingen in handen. Het naar buiten smokkelen van deze spullen vond vooral plaats door de bewakers op het fabrieksterrein. Tientallen Zaankanters sloten zich datzelfde jaar aan bij de organisatie die als Stijklgroep bekend zou worden en die zich vooral bezighield met spionage. Een ander voorbeeld van dat vroege verzet is de Zaanse brief die door Nederland circuleerde en waarin winkeliers en restauranthouders werden opgeroepen om te weigeren de verplichte mededeling 'Joden niet gewenst' aan de deur te hangen en zich niet te laten gebruiken als werktuig van de vijand. Het meest zichtbare en grootschaligste protest vond een maand later plaats;

de Februaristaking van 1941. Zeker vijftienduizend Zaankanters legden dagenlang het werk neer uit protest tegen de jodenvervolgung. Ze gaven daarmee gehoor aan de communistische aansporing om in opstand te komen. "Vecht eensgezind tegen deze terreur!", riepen gestencilde pamfletten de bevolking toe. "STAAKT!!! STAAKT!!! STAAKT!!!"

De toenmalige machthebbers beschouwden Zaandam, Hilversum en Amsterdam in die dagen als de belangrijkste agitatiehaarden van het land. Het gebied rond de Zaan was inderdaad een van de weinige regio's waar de staking tot volle wasdom kwam.

Sommige Zaankanters zagen in het neerslaan van de Februaristaking een aanleiding om ondergronds te gaan. Ze realiseerden zich overigens lang niet altijd welke immense risico's daaraan verbonden waren. Maar ondanks de zware Duitse sancties, en soms zelfs als gevolg daarvan, groeide de Zaanstreek uit tot een gebied dat zijn vrijheidsdrang meer en meer etaleerde. De nazistische provinciecommissaris Albert Backer hield zijn partijgenoot Hendrik Vitters in 1942 bij diens installatie als nieuwe burgemeester van Zaandam dan ook voor dat 'de Zaanstreek een bijzondere streek is en de bevolking, zoals men zegt, zeer moeilijk'. Vitters' voorganger Cornelis van Ravenswaay deed al eerder zijn beklag: "Dan stuit men inderdaad onmiddellijk op bezwaren, die voortvloeien uit de onwelwillende mentaliteit, althans een verkeerd inzicht, zoals dit bij ons volk, en dat van Zaandam in het bijzonder, helaas overheersend is en de goede bedoelingen van de bezettingsmacht miskent."

Gedurende de tweede oorlogshelft groeide het verzet in steeds sneller tempo. De Zaanse aversie tegen de Duitse machthebbers was op vele manieren zichtbaar. Er bestond bijna geen ondergrondse organisatie van enig formaat die niet profiteerde van Zaanse goederen. Het al eerder genoemde Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen was lange tijd landelijk hofleverancier van het gewapend verzet. Zaanse drukkerijen en daarmee

verbonden bedrijven maakten op grote schaal valse persoonsbewijzen, stempels en etensbonnen. De overvloedig aanwezige voedselindustrie aan de boorden van de Zaan voorzag tienduizenden onderduikers en illegalen van levensmiddelen, vaak zonder daarvoor een vergoeding te vragen. Gewapende strijdgroepen liquideerden tientallen collaborateurs en zwarthandelaars. Vele honderden joodse onderduikers vonden in de Zaanstreek een relatief veilige plek. En het landelijk opererende Nationaal Steunfonds, de alom tegenwoordige spaarbank van het verzet onder leiding van Zaandammer Walraven van Hall, ontving via Zaanse bedrijven en particulieren ruim anderhalf miljoen gulden aan leningen.

De in Gouwpark genoemde personen vormen slechts een klein percentage van de Zaanse illegaliteit tussen 1940 en 1945. Elders in Zaanstad zijn eveneens verzetsstrijders geëerd met straten, bruggen en monumenten. In hun vooroorlogse leven waren deze mensen arbeider, kolenhandelaar, huisvrouw, sportinstructeur of hadden ze een ander beroep dat in niets voorbereidde op ondergronds werk tegen een levensgevaarlijke tegenstander. Na de Duitse overrompeling van Nederland veranderde zowel hun leefwereld als hun rol daarin op een wijze die anno nu nauwelijks voorstelbaar is.

De acht Zaandammers wier namen voortaan de straten van Gouwpark sieren, overleefden de dictatuur niet. Hun vernoeming is een ode aan de mensen die hun nek uitstaken in een tijd dat je ter vergroting van je levenskansen beter kon wegduiken. Door hun bijzondere daden in dit boekje nader te belichten, worden ook de honderden andere Zaanse verzetsmensen geëerd. Zij zijn hier niet genoemd. Maar zij zijn niet vergeten.

Namen van de omgekomen verzetsstrijders

Gerhardus (Ger) Docter

Albert (Ab) Huisman

Machiel (Giel) van Marle

Pieter Adrianus (Piet) Smit

Josephus (Sjef) Swolfs

Cornelis (Cor) van Vugt

Jacob (Jaap) Willemszoon

Cornelis (Cees) Zwart

Gerhardus (Ger) Docter (*particulier archief*)
Schoten, 1-3-1917 – Overveen, 23-2-1944

Gerhardus (Ger) Docter

Sportinstructeur Ger Docter maakte in de meidagen van 1940 deel uit van een regiment Jagers. Het gevolg was dat hij in het late voorjaar van 1943 een oproep kreeg om zich, net als tienduizenden andere oud-militairen, te melden voor krijgsgevangenschap in Duitsland. Docter weigerde. Hij probeerde te ontsnappen naar het neutrale Zwitserland, maar werd daar bij de grens gearresteerd. Een veroordeling tot vier maanden cel wegens illegale grensoverschrijding en deviezensmokkel volgde. Na vier weken wist hij te ontsnappen en – merendeels lopend – terug te keren naar Zaandam. Eind 1943 zocht hij aansluiting bij de verzetsgroep Koog-Bloemwijk. Hij nam deel aan overvallen, bracht geallieerde vliegers naar een onderduikadres en zorgde voor wapens. Ook was hij betrokken bij een (mislukte) poging om de van collaboratie verdachte Zaandijkse distributieambtenaar Willem Korf te liquideren.

Ger Docter legde ook contact met een vermeende verzetsstrijder die vertelde wapens te kunnen leveren. Hij wist niet dat deze Gerard van Bree als verrader voor de *Sicherheitspolizei* opereerde. Op zaterdagmiddag 22 januari 1944 vond er in een koffiehuis tegenover het Zaandamse treinstation een ontmoeting plaats tussen Van Bree en enkele leden van de verzetsgroep Koog-Bloemwijk. Een *Sipo*-commando arresteerde Docter. In de navolgende dagen werden er meer illegalen uit deze groep opgepakt. Een maand later sprak het *Polizeistandgericht* in Amsterdam tegen zeven van hen de doodstraf uit.

Op 23 februari 1944 werden de veroordeelde verzetsstrijders van de gevangenis aan de Amsterdamse Weteringschans overgebracht naar de duinen bij Overveen en daar doodgeschoten. Na de oorlog kregen Ger Docter en enkele andere lotgenoten een laatste rustplaats op de Eerebegraafplaats in Bloemendaal.

Albert (Ab) Huisman

In november 1943 ontdekte de communistische verzetsvrouw Francisca de Munck-Siffels dat haar echtgenoot een relatie had met haar zuster. Een woedende Francisca reisde van Zaandam naar het hoofdkantoor van de *Sicherheidsdienst* in Amsterdam. Daar gaf ze haar ondergedoken man aan. Na wat Duitse aandrang verraadde ze vervolgens ook tal van andere (al dan niet vermeende) communisten. In de nacht van 22 op 23 november reden enkele *SD*'ers met hun nieuw verworven informatiebron door Zaandam en lieten haar 'verdachte' adressen aanwijzen.

Albert Huisman behoorde tot de eersten die werden opgepakt. Hij was, wist zijn verraadster, een van de leiders binnen de Zaandamse tak van de illegale Communistische Partij Nederland. Hoewel hij een pistool trok om zich te verdedigen tegen de overvalploeg die zijn woonboot bestormde, zag de kolenhandelaar al snel in dat hij kansloos was. Hij gaf zich over en werd geboeid afgevoerd naar de gevangenis aan de Amsterdamse Weteringschans. In de navolgende weken onderging hij uiterst gewelddadige ondervragingen. De *Sicherheidsdienst* wist dat Ab Huisman wapens bezat, aanslagen pleegde en betrokken was bij ondergrondse bladen en de aanzet tot de Februaristaking. Hij had dan ook geen schijn van kans om de doodstraf te ontlopen. Die werd, na een showproces, op 25 juli 1944 voltrokken in kamp Vught. Een vuurpeloton maakte in de vroege ochtend een einde aan het leven van Ab Huisman, zijn kameraad Josephus Swolfs en de Amsterdamse verzetsman Willem van der Burgh. In een afscheidsbrief aan zijn vrouw bleek Huisman nog steeds even weerbaar: "Blijft een strijdster, een Kenau voor vrijheid en recht en voed ook onze kinderen in die geest op."

Albert (Ab) Huisman (*particulier archief*)
Zaandam, 6-7-1918 – Vught, 25-7-1944

Machiel (Giel) van Marle (*Gemeentearchief Zaanstad, 27.00434*)
Zaandam, 8-4-1915 – Limmen, 6-4-1945

Machiel (Giel) van Marle

Zeemilicien/marinematroos Giel van Marle maakte deel uit van het gezelschap dat een aantal leden van het koninklijk huis op 12 mei 1940 vergezelde naar Velsen. Van daar maakten prinses Juliana, prins Bernhard en hun dochters de oversteek naar het veiliger geachte Groot-Brittannië. Na de capitulatie van de Nederlandse krijgsmacht werd Van Marle bedrijfsleider en mede-eigenaar van een handelsonderneming in Koog aan de Zaan. Toen hij eind april 1943 het bevel kreeg om zich als voormalig militair in Duitse krijgsgevangenschap te begeven, dook hij onder. In de zomer van 1944 sloot hij zich aan bij een Zaanse Knokploeg. Die werd enkele maanden later opgenomen in de Binnenlandse Strijdkrachten. Als BS'er beschermde hij onder meer opgeslagen goederen van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers. Hij werd plaatsvervangend groepscommandant, deed mee aan 'economische kraken' en aan spoorwegsabotage. En hij verzamelde voor de ondergrondse inlichtingendienst informatie over collaborerende Zaankanters. Toen Van Marle op 13 maart 1945 wat rapporten en tekeningen wegbracht, werd hij net voor de avondklok inging aangehouden bij de Zaanse Ooievaarstraat. Een fouillering leidde tot de vondst van de illegale documenten. Toen kort daarna in zijn werkplaats ook nog wapens en munitie werden aangetroffen, was zijn lot bezegeld.

Nadat op 5 april 1945 enkele leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in Limmen een Duitse soldaat neerschoten, bestond de Duitse wraak niet alleen uit het in brand steken van de boerderij waar het incident zich had afgespeeld, maar ook uit het ombrengen van tien 'Todeskandidaten'. Onder wie Van Marle. Twee dagen voor zijn dertigste verjaardag werden hij en negen andere gevangenen op een weiland naast de nog smeulende boerderij in Limmen gefusilleerd en vervolgens begraven in het duingebied bij Overveen. In de tweede helft van 1945 kreeg Giel van Marle een herbegraving op de Eerebegraafplaats in Bloemendaal.

Pieter Adrianus (Piet) Smit (*particulier archief*)
Koog aan de Zaan, 25-9-1913 – Berlijn, bij vliegveld Tegel, 4-6-1943

Pieter Adrianus (Piet) Smit

Geen Zaanse illegale organisatie had tijdens de Tweede Wereldoorlog zoveel slachtoffers te betreuen als de zogenoemde Stijkelgroep. Piet Smit was een van hen. De strafdossiers van de deelnemers aan de Stijkelgroep – de benaming kwam van de Duitse rechtbank – gingen verloren, maar duidelijk is dat deze Zaanse machinebankwerker al in de nazomer van 1940 volop weerstand bood aan de vertegenwoordigers van het Derde Rijk. Hij verzamelde onder meer informatie over de militaire stellingen bij Den Helder en IJmuiden. Die gegevens waren bedoeld voor de inlichtingendiensten in Groot-Brittannië. Het onervaren samenwerkingsverband kreeg al snel te maken met infiltranten en verraders. Dat leidde begin 1941 tot een reeks arrestaties in met name de Zaanstreek en Den Haag. Tientallen verdachten belandden in de Scheveningse gevangenis (door de illegaliteit 'Oranjehotel' genoemd), onder wie Piet Smit. Hij maakte daar als afleiding tekeningen van zijn directe omgeving. Ze bleven bewaard en bevinden zich nu in het Zaanse Museum. Op zijn beurt werd Smit in de Scheveningse cel geportretteerd door medegevangene Henri Pieck. Het resultaat is te zien op de bladzijde hiernaast.

Een jaar na hun arrestatie werden de verdachten overgebracht naar een gevangenis in Berlijn. Op spionage stond in het Duitsland van Adolf Hitler maar één sanctie: de doodstraf. In de nacht van 4 juni 1943 kwam een *Feldwebel* de veroordeelden vertellen dat ze een paar uur later gefusilleerd zouden worden. In een overvolle gevangeniswagen werden ze 's morgens naar de executieplaats in Berlijn-Tegel gereden. Onderweg zongen ze het Wilhelmus. Op de plaats van bestemming aangekomen werden ze één voor één doodgeschoten. Om 10.10 uur was Piet Smit aan de beurt, als een van de laatsten. Zijn naam is terug te vinden op het monument voor de Stijkelgroep dat zich op de Haagse begraafplaats Westduin bevindt en op het oorlogsmonument in het Koogerpark.

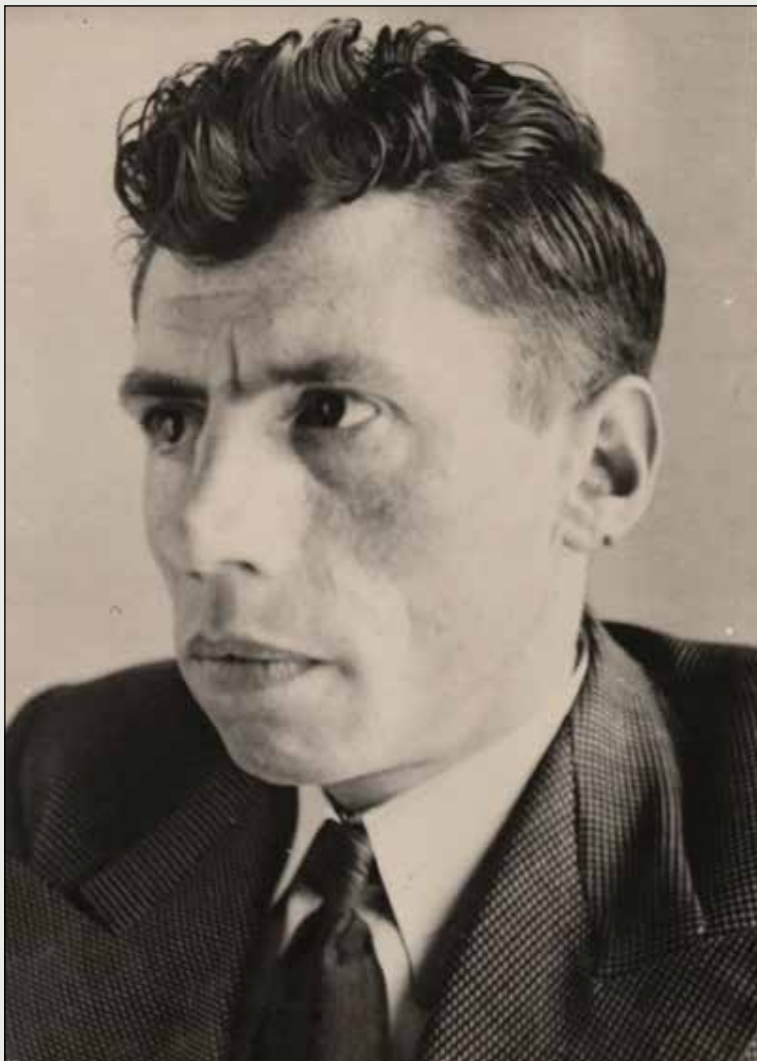

Josephus (Sjef) Swolfs (*particulier archief*)
Zaandam, 8-5-1915 – Vught, 25-7-1944

Josephus (Sjef) Swolfs

Sjef Swolfs behoorde tot dezelfde communistische verzetsgroep als Albert Huisman, Jacob Willemszoon en Cornelis Zwart. Als werknemer van de Artillerie-Inrichtingen kon hij wapens en springstoffen van het fabrieksterrein smokkelen. Ze werden gebruikt bij sabotageacties tegen de bezetter. Swolfs deed daar zelf ook volop aan mee. Bij de arrestatiegolf die volgde op het verraad door zijn partijgenote Francisca de Munck-Siffels ontsprong hij in eerste instantie de dans. Hij wist zelfs nog de handgranaten, munitie en explosieven in veiligheid te brengen die de wel opgepakte Ab Huisman bij zijn woonboot had opgeslagen. Met medeweten van zijn vrouw verborg hij de wapens achter hun huis op de Zuiddijk. Twee weken later, op 8 december 1943, slaagde een voor de *Sicherheidsdienst* werkende vertrouwensman er met een list in om het echtpaar Swolfs alsnog achter de tralies te krijgen. Lien Swolfs zou negen maanden blijven vastzitten. Haar echtgenoot werd via gevangenis in Amsterdam, Amersfoort, Utrecht en Scheveningen afgevoerd naar kamp Vught. In de rechtszaak tegen de opgepakte verzetsstrijders waren de ernstigste beschuldigingen gericht tegen Huisman en Swolfs. Het verspreiden van antifascistische propaganda, wapenbezit, sabotage, lidmaatschap van de verboden CPN, het voorbereiden van dodelijke aanslagen; op vrijwel elk van de genoemde daden stond de zwaarst mogelijke straf.

Kort voor zijn terechtstelling wist Sjef Swolfs nog enkele brieven naar Zaandam te sturen. “Ik zal blijven hopen op het beste en hoop dat ook jij het hoofd niet zal laten hangen”, schreef hij aanvankelijk naar zijn vrouw. Na de rechtszaak wist hij dat er geen ontsnapping mogelijk was. “Lieve schat, blijf niet piekeren en treuren om iets wat nu eenmaal zo moet zijn”, probeerde hij op zijn sterfdag Lien per brief moed in te spreken. Even later werd hij naar het executiepeloton in het nabijgelegen bos gevoerd, in het besef dat hij zijn gezin met twee jonge kinderen nooit meer zou zien.

Cornelis (Cor) van Vugt

In hetzelfde kamp waar Sjef Swolfs en enkele andere plaatsgenoten van hem de dood vonden, stierf op 4 september 1944 ook Cor van Vugt. De bezettingsautoriteiten en hun handlangers waren in paniek; in hoog tempo naderden geallieerde troepen de Nederlandse grens. In de hectiek rond Dolle Dinsdag deporteerden de Duitsers duizenden gevangenen vanuit kamp Vught naar Duitsland. Honderden anderen werden in de voorafgaande weken naar de fusilladeplaats bij het kamp geleid en daar geëxecuteerd. Onder wie dus ook Cor van Vugt, net als Swolfs een werknemer van de Artillerie-Inrichtingen.

Van Vugt was actief voor de Persoonsbewijzensectie van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers. Hij verspreidde gestolen en vervalste bon- en distributiekaarten. Ook boden zijn vrouw en hij in hun woning aan de Acaciastraat onderdak aan twee joodse onderduikers. Deze moeder en dochter mochten daar zelfs blijven toen Johanna Maria van Vugt in april 1943 het leven schonk aan een zoon.

Ruim een jaar later ging het mis. De groep waarvan Cor van Vugt deel uitmaakte, bleek te zijn geïnfiltrerd door een vertrouwensman van de Duitsers. Van Vugt en zijn verzetscollega Hendrik van Wilgenburg werden gearresteerd in het Amsterdamse kantoor waar de Persoonsbewijzensectie was ondergebracht. Nadat Cor van Vugt was opgepakt, doken zijn gezinsleden onder in een kippenhok op de Veluwe. Zij overleefden de oorlog, en dat gold ook voor hun twee joodse kostgangers. Hun gastheer en Hendrik van Wilgenburg werden een kleine drie maanden later tegelijkertijd doodgeschoten, om 19.30 uur.

Cornelis (Cor) van Vugt *(particulier archief)*
Amsterdam, 25-7-1905 – Vught, 4-9-1944

Jacob (Jaap) Willemszoon

De arrestatieploeg die in de nacht van 22 op 23 november 1943 op jacht ging naar Zaanse verzetsstrijders begon in de Havenbuurt. Daar haalden ze Jacob Willemszoon uit zijn arbeidershuisje in de Rigastraat. Zijn verraadster, Francisca de Munck-Siffels, kende hem als buurtgenoot en als bezorger van de verboden krant *De Waarheid*.

Ondanks zware mishandelingen weigerde Jacob Willemszoon in gevangenschap namen van andere illegalen te noemen. Hoewel deze gedrongen bijna-vijftiger niet veel meer te verwijten viel dan zijn marxistische voorkeur en het bezorgen van wat ondergrondse blaadjes riep zijn principiële houding enorme irritatie op bij de *Sicherheitsdienst*. Zijn gefrustreerde ondervrager liet noteren dat hij 'een verstokte leugenaar' tegenover zich had. Geestelijk was Willemszoon niet te breken. Terug in de cel zei hij tegen zijn medege-detineerden dat hij zijn beulen weinig kwalijk nam: "Van die mannen is het onmacht. Ze slaan het er bij mij alleen maar dieper in. Haat heb ik niet eens tegen ze, alleen medelijden."

Jacob Willemszoon kreeg een langdurige gevangenisstraf en belandde in kamp Amersfoort. Van daar werd hij in oktober 1944 doorgevoerd naar het zuidoostelijk van Hamburg gelegen concentratiekamp Neuengamme. De omstandigheden daar waren zo slecht dat hij er op 3 januari 1945, verzwakt door ondervoeding en dwangarbeid, het leven liet.

Jacob (Jaap) Willemszoon (Gemeentearchief Zaanstad, 27.00416)
Urk, 15-2-1894 – Neuengamme, 3-1-1945

Cornelis (Cees) Zwart

Van Cornelis Zwart is bekend dat hij samen met een aantal andere (vermeende) communisten en zijn echtgenote Johanna in de nacht van 22 op 23 november 1943 werd gearresteerd. Een overvalploeg haalde hen uit hun huis en zette hen gevangen in Amsterdam. Daar ondergingen ze indringende verhoren. Het echtpaar bekende exemplaren van *De Waarheid* te hebben verspreid, af en toe een scholingsavond van de ondergrondse Communistische Partij Nederland te hebben bijgewoond en daartoe ook hun woning aan de Nassastraat te hebben opengesteld. Ook hadden ze geld ingezameld voor onderduikers. Dat was voldoende om Cees Zwart via *Durchgangslager* Amersfoort in december 1944 af te voeren naar concentratiekamp Neuengamme. Johanna werd naar kamp Ravensbrück gedeporteerd.

De genadeloze ontberingen in Neuengamme maakten dat de Zaanдамse timmerman snel verzwakte. Van de 106.000 mensen die in dit concentratiekamp belandden – onder wie zeventuizend Nederlanders –, kwam ruim de helft om het leven. In de eerste maanden van 1945 werd het kamp ontruimd in verband met de naderende geallieerde troepen. Cees Zwart kwam net als zijn echtgenote terecht in Ravensbrück. Daar stierf hij volgens zijn dossier door 'zwakheid en ziekte'.

Cornelis (Cees) Zwart (*Gemeentearchief Zaanstad, 27.01242*)
Alphen aan den Rijn, 12-2-1895 – Ravensbrück, 22-4-1945

‘LAAT HEN NIET VERGEEFS GESTORVEN ZIJN’

‘Laat hen niet vergeefs gestorven zijn’

De Zaanstreek herbergt ruim veertig oorlogsmonumenten, maar het bekendste is te vinden nabij het centrum van Zaandam. Elk jaar worden hier, in het Plantsoen van het Verzet, op 4 mei 's avonds bloemen gelegd, slachtoffers herdacht en toespraken gehouden.

In mei 1948 vond op deze plek de onthulling plaats van het beeld met de titel ‘Bezinning’. Op het voetstuk zijn de namen aangebracht van enkele tientallen oorlogsslachtoffers, onder wie de acht mannen op de voorgaande pagina's. In de brochure *De Zaanse Gemeenschap in de jaren 1945 1946 1947* is de ontstaansgeschiedenis van het door Theo van Reijn gemaakte monument beschreven. Veel van de in onderstaand artikel genoemden zijn oud-verzetstrijders uit Zaandam.

“Op 6 October 1945 werd een commissie gevormd om in Zaandam te komen tot oprichting van een monument ter nagedachtenis van de Zaanse gevallen illegale strijders. In deze commissie namen zitting de heren D.H. van Onselder, J. Westerbroek, C. Buijs, A.H. Groot, W. Hartsuijker, B. Hulsing, M. v.d. Schaaf, W. Wolbers en C. Kraaij.

In de week van 4 tot en met 9 Februari 1946 werd ter verkrijging van het benodigde geld voor dit monument een huis-aan-huiscollecte gehouden. Tevens werd een circulaire huis aan huis bezorgd. Hierin werd de bevolking verzocht bij aanbidding van de intekenlijst zo ruim mogelijk de collecte te gedenken. Het op deze circulaire voorkomende comité van aanbeveling was als volgt samengesteld: Mr J. in 't Veld, A. Admiraal, Jb. Buijs, E.P. Clijnk, F.C.A. Gebhard, C. Geugjes, mevr. J.M.J. Glazenburg-Decker, W. Hart, J.H. v.d. Stadt, mr P.H. Wuyster, E. Heere, M.J. Hille, G.C. Huig, dr E.A. Immink, dr A. Kummer, G. Maas, Pastoor J.H.M.S. v.d Mark, ds A. Noorman, A.W. Sabel, T.A. van Zoest.

Oorlogsmonument Plantsoen van het Verzet (Wikipedia)

Op de lijsten werd ingezameld: fl. 11.878.04; aan giften, niet op de lijsten verantwoord, ontvangen fl. 900,- en de stortingen op de giro-rekening bedroegen fl. 1984.50.

Tevens werd van Comité Veringstraat ontvangen fl. 1000,-. In totaal dus een bedrag van fl. 15.762.54. Dit beantwoordde niet ten volle aan de verwachtingen van de commissie, hoewel hierbij niet uit het oog mag worden verloren dat voor een inzameling als deze geen grote reclamecampagne kon en mocht worden op touw gezet. Tevens werd de inzameling na de geldsanering gehouden. De gemiddelde opbrengst per woning bedroeg ongeveer fl. 1.50. De giften varieerden van fl. 0.10 tot fl. 400,-.

Aan den beeldhouwer Theo van Reijn werd de opdracht verleend tot het ontwerpen van een groot monument, dat zal worden geplaatst op de voormalige begraafplaats aan de Sav. Lohmanstraat. De totaalprijs voor dit monument bedraagt fl. 16000,-. Aan de voorontwerpen werden reeds onkosten gemaakt, zodat de monumentencommissie wegen diende te zoeken om het in kas zijnde bedrag aan te vullen tot fl. 16000,-. Zij is hiermede doende en hoopt een gunstig resultaat te bereiken.

Volgens mededeling van den heer Van Reijn zal het centrale monument nu definitief op 5 Mei 1948 kunnen worden onthuld.

Het beeldhouwwerk stelt een jeugdige zittende vrouwenfiguur voor, in brons gegoten, voorstellende: 'Bezinning'. De figuur is gedacht uit haar overpeinzing ontwakend over het leed dat aan vele inwoners van Zaandam is berokkend. De hand die aanvankelijk het hoofd ondersteunde, is thans in vererende houding opgeheven. Met een blijde glimlach, het hoofd gericht naar de bloemen, herdenkt zij allen die vielen en houdt zij ons voor: 'Laat hen niet vergeefs gestorven zijn.'

KON JE TEER SMEREN
OVER STEEN, NAMEN, VERLEDEN?
DWAZE STUMPER, ZULKE NAMEN
ZIJN NOOIT UIT TE WISSEN!
ZE STAAN GEGRIFT IN TALLOZE
MENSENZIELEN, ONAANTASTBAAR
VOOR JOUW VERZIEKTE HAAT.
ZE STAAN MET VUUR GESCHREVEN
AAN DE HEMEL, WELKS LICHT
JOU ONDRAAGLIJK IS.

JE HEBT NIETS BEREIKT,
TEERLING,
JE HEBT VOOR ALLES ALLEEN
JE EIGEN NAAM BESMEURD
-NIET DIE VAN HEN:
ZIJ GLIMLACHEN OM JOUW WOEDE,
BADEND IN HET LICHT,
WIEGEND OP GOD'S ADEM
EN ZINGEN HEEL ZACHT EN STIL
VOOR WIE HET WIL HOREN:
VREDE

'Zulke namen zijn nooit uit te wissen'

Drie van de acht Zaandammers die in dit boekje worden geëerd, vonden de dood in kamp Vught. Met het daar geplaatste Nationaal Monument Fusilladeplaats worden 329 mensen herdacht die op deze plaats zijn doodgeschoten. De meesten van hen waren verzetsstrijders.

Prinses Juliana onthulde het monument in 1947.

In 1995 en 1997 besmeurden vandalen de herdenkingsplaats. De panelen op het monument zijn vervolgens vervangen, vernieuwd en aangepast. Er zijn nieuwe namen toegevoegd en sterfdata gecorrigeerd. De originele, bekladde panelen kregen een waarschuwendende plaats op het terrein van het Nationaal Monument Kamp Vught.

In reactie op dit incident bevestigde een onbekende een gedicht aan het hek bij de fusilladeplaats. De tekst van het gedicht werd in brons gegoten en aan de poort van de gedenkplaats bevestigd.

Ter nagedachtenis

Bijgaand gedicht over mijn vader Sjef Swolfs en zijn maat Ab Huisman is bij toeval door iemand in een kast gevonden en mij in de jaren '90 ter hand gesteld. Het is door een onbekende persoon geschreven ter herinnering aan zijn kameraden die niet meer vanuit kamp Vught terugkeerden naar hun huis in Zaandam. Het moet een oude strijdmakker geweest zijn.

Mijn verhaal is dat de oorlog nog bij veel mensen leeft, en dat er nog veel materiaal boven water komt nadat de oudere generaties zijn overleden. Kasten en zolders geven dan soms belangrijke informatie prijs. Zo kwam ik acht à negen jaar geleden aan de weet dat mijn vader en Ab Huisman wel in Vught zijn gefusilleerd, maar dat hun lichamen zijn gecremeerd in Velsen, en wel omdat de crematoriumdirecteur de nummers van de gevangenen stiekem in een boekje schreef en dat later overhandigde aan het Rode Kruis. Wat is dan zestig jaar op deze wereld? Een speldenprik in het universum.

Sjef Swolfs

Ter nagedachtenis aan onze kameraden Ab Huisman en Sjef Swolfs

Toen zij kwamen met hun laarzen om ons te vertrappen,
Heb jij niet getracht aan je plicht te ontsnappen.
Jij kroop niet in je schulp uit angst voor hun macht,
Jij hebt niet op de komst van bevrijders gewacht.
Jij was immers geen prater, maar een man van de daad.
Jij wilde, jij durfde, jij vocht, kameraad!

Jij kende 't gevaar, waar je strijd je in voerde,
Jij wist dat een cynische dood op je loerde.
Jij vocht illegaal, ook al lag jou dat slecht,
Jij was meer een man voor een open gevecht!
Je geheim was je kracht, maar je viel door verraad.
Want daarop was jij niet verdacht, kameraad.

Hoe vaak stond jij 's nachts bij verdachte geruchten,
Al klaar om hun bloedige greep te ontvluchten.
Maar toen zij echt kwamen, was het toch onverwacht,
Toen kregen die beesten jou toch in hun macht.
Zij hebben gemarteld, gepijnigd uit haat.
En uit angst voor de kerels als jij, kameraad.

Jij had ook als vader een gezin te verzorgen,
Maar jij hebt je niet achter je kinderen verborgen.
En als één van hen later voor jou had gestaan,
Met de vraag: "Vader, zeg, wat heb jij toen gedaan?"
Had j'm aan kunnen zien met een open gelaat.
Als ze jou maar niet hadden vermoord, kameraad!

Zij kwelden je lichaam, zij namen je leven,
Maar jouw kracht, kameraad, die zal voort blijven leven!
Die kind'ren van jou zijn hun vader niet kwijt,
Want jij blijft in het eerste gelid van de strijd.
Jouw gevecht tegen onrecht en uitbuitend kwaad,
Wij beloven het, strijden wij voort, kameraad!

Dit boekje had niet gemaakt kunnen worden zonder een bijdrage van onze sponsors, waarvoor onze hartelijke dank.

